

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
«__» _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____
«__» _____ 2024 р.

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ (НА
МАТЕРІАЛІ ТЕХНОЛОГІЇ PAPER ART). УКЛАДАННЯ ЗБІРКИ
ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи ДВПм-23
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності
012 Дошкільна освіта
Дарчук Оксани Андріївни

Керівник кандидат педагогічних наук,
доцент Кулінка Юлія Сергіївна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ.....	6
1.1. Поняття пізнавальної активності в психолого-педагогічній літературі.....	6
1.2. Особливості розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників	15
1.3. Роль творчих завдань в розвитку пізнавальної активності старших дошкільників.....	24
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ З РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ PAPER ART)	33
2.1 Стан процесу розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку на матеріалі PAPER ART.....	33
2.2 Презентація комплексу творчих завдань з розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку	43
Висновки до розділу 2	48
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одними з пріоритетних напрямів дошкільної освіти, що декларуються Базовим компонентом дошкільної освіти, є індивідуалізація процесу освіти, розвиток суб'єктних стосунків (співробітництва) з дитиною, розвиток пізнавальних інтересів і дій дитини в різних сферах діяльності. Всі ці напрями підводять нас до дослідження проблеми розвитку пізнавальної активності дитини. Адже ця активність народжується в процесі взаємодії дорослого і дитини, має індивідуальний характер, розвиває пізнавальний інтерес та пізнавальні дії.

У сучасних дослідженнях представлені різні аспекти проблеми пізнавальної активності, що розглядається як «орієнтувально-дослідницька активність», потреба в пізнанні та зовнішніх враженнях, творча активність, або якість особистості. Проблема формування пізнавальної сфери у старших дошкільників – одна з найактуальніших у дошкільній педагогіці, оскільки взаємодія людини з навколишнім світом можлива завдяки її активності та діяльності, а також тому, що активність є неодмінною передумовою формування розумових якостей особистості, її самостійності та ініціативності. Пізнавальна активність як інтегративна якість особистості старшого дошкільника формується не одразу, а в процесі поступового ускладнення одних її показників та їх інтеграції в інші, що є неодмінною передумовою формування розумових якостей особистості.

Багато сучасних досліджень (О. Брежнева [3], О. Гарькавець [5], С. Гарькавець [6], Д. Гомоляко [7], А. Гурілева [9], А. Дейкіна [11], О. Довгаль [12], Л. Єпик [14], С. Жейнова [15] та ін.) спрямовані на розвиток пізнавальної активності старшого дошкільника за допомогою пошукової діяльності, різного дидактичного матеріалу, спеціально створеного середовища, під час організації спрямованого спілкування, водночас мало досліджень, присвячених впливу творчих завдань, в тому числі й PAPER ART, на пізнавальну активність.

Одним із засобів розвитку пізнавальної активності особистості у ЗДО є творчі завдання, в тому числі й різні техніки паперопластики. Під час роботи з папером у дітей розвивається фантазія, творча уява, творчі здібності, моторика рук, просторове мислення, естетичний смак, воля, акуратність, працелюбність, що й робить вивчення використання творчих завдань у ЗДО актуальним для дослідження.

Актуальність дослідження пояснюється тим, що формування пізнавальної активності, що має здатність ефективно й нестандартно розв'язувати життєві проблеми, закладається в дитинстві та є умовою подальшого розвитку особистості людини, її успішної навчальної діяльності. У зв'язку з цим перед сучасною дошкільною освітою постає важливе завдання розвитку пізнавальної активності підростаючого покоління, а творчі завдання допомагають розвинути не тільки пізнавальну активність дитини, а й виховують такі якості, як самостійність, зібраність, зосередженість, посидючість, збагачуючи тим самим її ставлення до навколишнього світу.

Мета дослідження – вивчити та обґрунтувати методику формування пізнавальної активності старших дошкільників при виконання творчих завдань за технологією PAPER ART.

Завдання дослідження:

1. Розкрити поняття пізнавальної активності в психолого-педагогічній літературі.
2. Обґрунтувати особливості розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників.
3. Розглянути роль творчих завдань в розвитку пізнавальної активності старших дошкільників
4. Описати методику та укласти збірку творчих завдань за технологією PAPER ART, що спрямовані на розвиток пізнавальної активності старших дошкільників.

Об'єкт дослідження – процес формування пізнавальної активності дошкільників.

Предмет дослідження – формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку при виконанні творчих завдань за технологією PAPER ART.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз психологічної, педагогічної та методичної літератури, нормативної документації; *емпіричні* – спостереження за освітнім процесом, вивчення передового педагогічного досвіду, бесіди, опитування.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що сформульовані теоретичні висновки можуть бути враховані в роботі ЗДО у напрямі пізнавального розвитку дошкільників, а розроблений комплекс творчих завдань із PAPER ART може бути використаний педагогами дошкільної освіти і бути рекомендований батькам у напрямі розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

Апробація результатів роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи висвітлено на конференції Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні процеси освітньої сфери України та країн Центральної Європи: стан, проблеми і перспективи» (04-05.12.2024, м. Тернопіль). Тема: «Особливості розвитку пізнавальної активності у старшому дошкільному віці».

Структура роботи: Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальна кількість сторінок – 77 сторінки, використаних джерел – 50 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ

1.1. Поняття пізнавальної активності в психолого-педагогічній літературі

Вивчаючи поняття пізнавальної активності дошкільника, насамперед необхідно розглянути визначення поняття «активність». Незважаючи на те, що цей термін досить широко використовується в психолого-педагогічній теорії та практиці, він несе під собою дуже складне і неоднозначне наповнення, залежно від розглянутого аспекту.

На думку О. Коберника, активність – поняття, що вказує на здатність живих істот, здійснювати спонтанні рухи та змінюватись під впливом зовнішніх і внутрішніх стимулів-подразників [20]. Ключ до розуміння природи активності лежить не в самій активності, а в тих системах, де вона виникає і проявляється. Тому, за словами С. Собко, при розгляді системи активності людини необхідно враховувати, що ця система, своєю чергою, є частиною інших систем, тобто підсистемою систем «людина», «організм», «суб'єкт», «особистість», і проявляє себе, взаємодіючи з ними на різних рівнях, у різних формах і видах [40].

Аналіз психологічних досліджень показав, що С. Гарькавець вивчав сутність активності, і вважав, що в найзагальнішому вигляді активність можна розглядати як міру взаємодії суб'єкта з навколишньою дійсністю. Але ця взаємодія багатогранна і вимагає специфічної «відповіді» від суб'єкта. У зв'язку з цим виокремив два найпростіших види активності (за основними функціями): адаптивний і продуктивний [6].

Вивчивши поняття «активність» можна переходити до аналізу психолого-педагогічних досліджень безпосередньо «пізнавальної активності». Згідно із системним підходом, будь-яке явище виникає й існує в межах досить

великої системи явищ. Під час застосування системного підходу до дослідження пізнавальної активності людини, поряд із дотриманням загальних наукових принципів детермінізму та розвитку дослідники спираються на принцип єдності свідомості та діяльності та принцип діяльнісного підходу.

Поняття пізнавальної активності дуже складне, джерела його різноманітні. Рівні прояву пізнавальної активності людини залежать від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, рівня онтогенетичного розвитку індивіда, психофізіологічного і психічного стану, соматичних та індивідуально-психологічних особливостей, рівня вихованості, рівня розвитку інтелекту тощо. У різних психолого-педагогічних дослідженнях по-різному визначають джерела, а також механізми зародження, розвитку та прояву пізнавальної активності. Внаслідок цього в педагогіці існує багато різних підходів до вивчення пізнавальної активності.

У багатьох дослідженнях (О. Брежнева [4], М. Курик [23], Б. Мухацька [30] та ін.) пізнавальну активність розглядають як суттєву характеристику, «інтегральний параметр» особистості, як найважливіший бік темпераменту і загальних здібностей. Відповідно до такого підходу, І. Коновальчук пізнавальну активність особистості визначає як загально-особистісну характеристику, що виражає природне прагнення індивіда до підвищеного й різноманітного навантаження в розумовій і психомоторній сфері й обумовлює прагнення індивіда до ефективного освоєння навколишнього світу [22]. При цьому автор виокремлює як якісний, змістовний бік пізнавальної активності, який визначається комплексом діючих мотивів, установок, інтересів і спонукань, що зумовлюють вчинення тих чи інших дій, так і кількісний, процесуальний бік, який характеризує здійснювану діяльність за такими формальними параметрами, як темп, інтенсивність, рівень і розподіл у часі.

О. Довгаль пізнавальну активність розглядає як найважливіший внутрішній чинник успішності виконання діяльності, доводить залежність активності від активації мозку, відзначає суттєві відмінності людей за

формально-динамічними особливостями (легкістю пробудження, напруженості, тривалості збереження) активності [12].

У педагогіці поняття «пізнавальна активність» дітей найчастіше пов'язують з освітнім процесом, із проблемою виокремлення, розроблення та реалізації активних методів навчання та виховання й ототожнюють із діяльністю. Низка авторів (Л. Єпик [14], Г. Коберник [20] та ін.) характеризують цю якість як ефективність пізнавальної діяльності окремої дитини або групи дітей, що має певну врівноважену стабільність, залежну від сформованості пізнавальних здібностей. Інші дослідники (Т. Пісоцька [34], Г. Стадник [41] та ін.) розглядають пізнавальну активність у плані розумової діяльності: як розумову діяльність, спрямовану на досягнення певного пізнавального результату; як підвищену інтелектуальну, орієнтувальну реакцію на матеріал, що вивчається, на основі потреби, що виникає; як якість діяльності, у якій виявляється особистість самого учня з його ставленням до змісту, характеру діяльності та прагненням мобілізувати свої морально-вольові зусилля на досягнення мети.

Проблему пізнавальної активності розглядали також у рамках вивчення готовності дитини до школи. Наприклад, Б. Мухацька вважала, що підготовка до школи полягає не стільки в навчанні спеціальним знанням і умінням, скільки в загальному розвитку розумових здібностей і пізнавальних інтересів, у формуванні вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати й узагальнювати спостережувані явища, а на цій основі робити певні висновки й умовиводи [30]. «За спеціально організованої виховної роботи, – писала Б. Мухацька, – діти здатні засвоювати такі знання, оволодівати такими розумовими операціями, які раніше вважалися доступними лише дітям більш старших вікових груп» [30, с.18]. Виникнення особливих пізнавальних завдань викликає до життя особливі, внутрішні інтелектуальні дії, спрямовані на розв'язання цих завдань, – особливий процес міркування. Б. Мухацька закликає педагогів ставитися дбайливо до перших спроб дитини міркувати.

Розвиток пізнавальних функцій є традиційним і найбільш розробленим напрямком роботи педагога у ЗДО. Цей факт пояснюється тим, що протягом дошкільного віку відбуваються докорінні зміни у сприйнятті, пам'яті, мисленні. Із мимовільних вони перетворюються на усвідомлені, довільні та опосередковані. А це означає, що дитина поступово набуває здатності:

- а) ставити перед собою свідомі цілі (щось сприйняти, запам'ятати, про щось подумати);
- б) активно досягати поставлених цілей;
- в) володіти засобами для їх досягнення [30].

З точки зору впливу спілкування, як чинника, що впливає на пізнавальну активність, дослідження проводили О. Гарькавець, Л. Єпик, С. Ладивір, О. Літченко, О. Хоменко. Усі ці автори вважають, що пізнавальна активність є однією з важливих якостей, що характеризують психічний розвиток дошкільника. Пізнавальна активність, сформована в період дошкільного дитинства, є важливою рушійною силою пізнавального розвитку дитини.

Цікаві дослідження пізнавальної активності з точки зору впливу на неї спілкування проводилися С. Ладивір [25]. Під час цих досліджень було виявлено, що рівень пізнавальної активності не залишається незмінною характеристикою людини, що залежить тільки від особливостей її нервової системи. С. Ладивір обґрунтовувала, що рівень активності, виявлений людиною на різних етапах життя, залежить від її природних задатків частково. Вирішальним же чином його визначають у перші місяці та роки життя впливи, які відчуває дитина з навколишнього середовища [26]. При цьому головну роль серед таких впливів відіграє спілкування дитини з людьми, насамперед – дорослими, стосунки з якими опосередковують стосунки дитини з усім іншим світом. Шляхи впливу спілкування на пізнавальну активність складні й різноманітні. Протягом усіх перших семи років життя пізнавальна активність дитини виявляється вищою при сприйнятті впливів людей (феномен «соціальної вибірковості»), і вже один цей факт багато в чому пояснює благотворний вплив спілкування на прогрес пізнавальної активності [26].

Істотну роль у механізмі зазначеного впливу відіграє співпереживання оточуючих людей пізнавальним емоціям дитини в ситуації ознайомлення з новою обстановкою.

Наступним підходом до формування та розвитку пізнавальної активності дитини є – ситуативний підхід. У рамках ситуативного підходу основна увага звернута на ситуацію, в якій відбувається розвиток дитини, і соціальні норми, в рамках яких відбувається цей розвиток. Тому особливо актуальним видається вивчення розвитку пізнавальної активності всередині рамок, які визначає суспільство. Згідно із ситуативним підходом у педагогічній практиці, як чинники, що впливають на формування пізнавальної активності дитини, автори виокремлюють потребу в нових враженнях, загальний рівень розвитку активності. Опис і вивчення ситуації як одного з чинників, що визначають поведінку людини, на сьогоднішній день є одним із перспективних напрямів у педагогіці. Очевидно, що вивчення пізнавальної активності дитини без урахування ситуаційних чинників неможливе. Вивчення і використання різних типів ситуацій набуло поширення і в педагогічній психології (проблемні та суперечливі ситуації).

Наприклад, О. Терещенко дійшов висновку, що розвиток пізнавальної активності здійснюється не як навчання прийомів розв'язування задач, а як виховання творчого мислення в умовах дидактично організованого діалогу і ситуаціях групового мислення [46]. Теоретичний аналіз психологічної структури, дослідження динаміки та умов розвитку пізнавальної активності дають змогу формулювати психолого-педагогічні вимоги, що сприяють розробленню конкретних методів активного навчання і виховання пізнавальної активності учнів.

Таким чином, «пізнавальну активність» розглядаємо як особистісне утворення, що виражається в готовності дитини до пізнавальної діяльності та ініціативність у ній.

Деякі автори, вивчаючи процес пізнавальної активності, виявляють її різні рівні. Д. Гомоляко виділяє такі рівні активності:

1. Репродуктивно-наслідувальна активність: тут власний досвід діяльності накопичується через чужий досвід. Засвоюючи інформацію за зразком, рівень власної активності особистості залишається недостатнім.

2. Пошуково-виконавча активність характеризується самостійним пошуком засобів для розв'язання поставленого завдання. Це вищий рівень активності, де необхідно застосовувати наявні знання в нових умовах.

3. Творча активність здійснюється шляхом пошуку рішень неординарних і нешаблонних. Тут постановка цілей і завдань відбувається самостійно [7].

Проаналізувавши рівні пізнавальної активності, описані вище, можна дати коротку характеристику кожному з них.

1. Нульовий рівень – нульова активність. Дитина пасивна, слабо реагує на вимоги педагога, не виявляє бажання до самостійної роботи, віддає перевагу режиму тиску з боку педагога.

2. Низький рівень – ситуативна активність. Активність проявляється лише в певних ситуаціях, здебільшого дитина керується емоційним сприйняттям.

3. Середній рівень – виконавська активність. Характеризується не тільки емоційною готовністю, а й застосуванням уже наявних знань. Характерний показник: велика стійкість вольових зусиль, яка проявляється в тому, що учень прагне довести розпочату справу до кінця, у разі утруднення не відмовляється від виконання завдання, а шукає шляхи вирішення.

4. Високий рівень – творча активність. Готовність включитися в нестандартну ситуацію, а також здійснити пошук нових засобів для її вирішення [7].

Наступну характеристику рівнів пізнавальної активності можна знайти в Т. Садової [37].

1. Перший рівень пізнавальної активності: у дітей немає інтересу до предметів і явищ незрозумілого для них призначення, вони звертають увагу на предмети яскраві та знайомі за своїм функціональним призначенням; рівень

зацікавленості самим предметом тільки через його зовнішні властивості. Цей рівень характеризується емоційним ставленням дитини і часто типовий для дітей 3-4 років.

2. Другий рівень пізнавальної активності: дії, спрямовані на дослідження будови предмета, розуміння його функціонального призначення, інтерес до властивостей і можливостей використання предмета; прояв інтересу до функціональних якостей предмета, підпорядкування регуляції їх пошуку емоціям. Цей рівень типовий для дітей 4-5 років.

3. Третій рівень пізнавальної активності: інтерес і активність дітей викликають приховані, внутрішні властивості предметів і явищ; активність зумовлена метою досягти бажаного результату, результат може бути відсутнім, але прагнення до нього зберігається. На цьому рівні інтенсивність прагнень до знайомства з певними явищами визначається самоорганізацією.

Таким чином, Т. Садова [37] в описі рівнів прояву пізнавальної активності спирається на те, як дитина здійснює процес свого знайомства з навколишнім світом. Пізнавальна активність не розвивається в дитини спонтанно. Перед тим як почати формуватися, вона проходить певні етапи. Перший – це цікавість, другий – допитливість, третій етап – це пізнавальний інтерес, після якого слідує пізнавальна самостійність.

Цікавість – елементарна стадія пізнавального інтересу. Для неї характерні: фрагментарність, поверховість, ситуативність. Дитина виступає як пасивний об'єкт впливу. Це реакція на зміну навколишнього простору, на виникнення нового поняття чи явища. Цікавість властива дітям молодшого шкільного віку.

Допитливість – початок самостійної розумової діяльності, що має пошуковий характер. На цьому етапі вже промальовується прагнення до глибшого аналізу нового об'єкта. Проявляється зовні таким чином:

- безпосередній інтерес до нових фактів, цікавих явищ, ставить пов'язані з цим запитання;

- позитивне емоційне переживання, пов'язане з отриманням нової інформації. Насичене інформаційне середовище, а також можливість практичної діяльності в ньому є дуже значущими умовами для забезпечення цього етапу.

У процесі розвитку допитливість переростає у власне пізнавальний інтерес. Пізнавальний інтерес – проявляється в прагненні з'ясувати незрозуміле про предмети явища, в бажанні вникнути в сутність, знайти зв'язки відношення. Основа пізнавальних інтересів – активна розумова діяльність. Відображається в малюнках оповіданнях, іграх та інших видах творчої діяльності. Характеризується ціннісною мотивацією та пізнавальними мотивами.

Зовнішні ознаки:

- запитання, що характеризують інтерес до осягнення змісту, суттєвих властивостей предметів і явищ;
- вільне й самостійне оперування знаннями й уміннями;
- прагнення виконувати завдання підвищеної складності;
- пошук самостійних шляхів розв'язання поставлених завдань;
- прагнення поділитися з дорослими й однолітками наявними знаннями;
- відносна стійкість інтересу, не пов'язана з конкретною проблемою.

Основними умовами розвитку цього етапу є включеність пізнавальної діяльності в загальний контекст життя дитини. Пізнавальний інтерес породжує внутрішню готовність до пізнавальної діяльності – пізнавальну активність. У майбутньому активність формує таку якість особистості як пізнавальна самостійність – уміння і готовність здобувати нові знання без допомоги дорослих.

Самостійна пізнавальна активність характеризується орієнтацією на встановлення джерел, причинно-наслідкових зв'язків, механізмів навколишніх явищ, подій і себе самого. Ознаки:

- невгамовний характер пізнавального інтересу: нове знання породжує нові запитання, спрямовані на більш повне вивчення питання;
- самостійна постановка запитань і цілей вивчення; ініціатива в постановці нових завдань і проблем;
- пошук оригінальних способів досягнення цілей, розв'язання завдань;
- активна участь в обговореннях, суперечках щодо предмета, галузі, яка цікавить;
- бажання висловити й відстояти свою точку зору;
- усвідомлення інтересу.

Виокремлюють такі компоненти структури пізнавальної активності: емоційний, вольовий, мотиваційний, змістовно-процесуальний і компонент соціальної орієнтації.

1. Емоційний компонент. Зміст: особливості емоційного підкріплення індивідуального досвіду пізнання: показує значущість і привабливість його процесу та результату.

2. Вольовий компонент. Зміст: вольові зусилля спрямовані на досягнення свідомо поставленої мети, пов'язані з подоланням зовнішніх і внутрішніх перешкод.

3. Мотиваційний компонент. Зміст: спонукає до отримання нового знання – мотиви, потреби, установки, інтереси, цілі, результати.

4. Змістовно-процесуальний компонент. Зміст: обсяг знань, умінь, навичок, способів дій, готовність їх застосувати.

5. Компонент соціальної спрямованості. Зміст: суспільна спрямованість пізнавальної діяльності.

Отже, пізнавальна активність – це суто особистісна якість, яка має як біологічну природу (спадковість, особливості психічних процесів, вподобання), так і соціальну (умови для пізнання навколишньої дійсності та набуті вміння її аналізу, сформовані потреби, інтереси до тих чи інших занять, речей), яка зумовлює успішну соціалізацію тієї самої особистості.

1.2. Особливості розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників

У сучасній віковій і педагогічній психології психічний розвиток дитини розуміють як процес і результат привласнення культурно-історичного досвіду попередніх поколінь. І необхідною умовою привласнення цього досвіду є власна активність дитини, зокрема й пізнавальна, що виявляється у відповідній діяльності.

Початковий етап орієнтовного рефлексу, виникнення комплексу рефлексорних реакцій пов'язують головним чином з активацією стовбурової ретикулярної формації та генералізованим збудженням кори. У розвитку другої фази (аналізу стимулу) чільне місце посідає кірковолімбіко-таламічна інтеграція. Це забезпечує спеціалізованість, спрямованість процесам аналізу «новизни» і «значущості» стимулу. Важливе значення в цьому процесі мають механізми взаємодії кори головного мозку й окремих структур лімбічної системи [14].

Фізіологічні основи в людини й у тварин багато в чому схожі, але в людини дослідницька спрямованість орієнтувально-дослідницької реакції, зберігаючи загально-біологічні основи, набуває якісно нових особливостей у вигляді свідомої практичної та наукової діяльності, прагнення до знань, здатності до абстрагованого теоретичного мислення.

Фізіологічною основою пізнавальної активності є неузгодженість між наявною ситуацією і минулим досвідом. Експериментально показано, що навчання (особливо дітей) йде більш успішно тоді, коли ступінь новизни є високим. Новизна, незвичність у цьому випадку виступає сама по собі як фактор підкріплення, забезпечуючи формування нових умовно-рефлексорних зв'язків, полегшуючи сприйняття і запам'ятовування.

Ступінь вираженості орієнтувально-дослідницького рефлексу значною мірою залежить від типу і функціонування стану нервової системи. У неврівноважених, вразливих людей дослідницька реакція є екзальтованою і

непропорційна силі та ступеню новизни стимуляції, що сприймається. Навпаки, у флегматичної, повільної людини дослідницький рефлекс проявляється в ослабленій формі. Для врівноваженого сильного типу нервової системи характерне швидке звикання до нових подразників, до незвичної ситуації, що дає змогу найадекватніше і найшвидше реагувати на мінливі вимоги обстановки.

Рівень і характер пізнавальної активності, отже, і психічної активності залежить від трьох взаємопов'язаних чинників:

- 1) рівня свідомості й активації мозку;
- 2) рівня вроджених потреб і набутих упродовж життя мотивацій;
- 3) від афективних компонентів – емоцій і почуттів.

Зовнішні умови суспільного життя людини, соціально-історичні форми існування визначають характер і психологічну структуру її пізнавальних процесів, які, своєю чергою, впливають на рівень і форму прояву пізнавальної активності. Інтелектуальні операції конструктивного, наочно-образного типу обумовлені не генетично, а формуються під впливом навчання, тобто соціального досвіду.

Учені виділяють такі ступені формування пізнавальної активності. Найнижчий щабель активності - активність індивіда - виражений грою, задоволенням допитливості, споживанням, спілкуванням. Ці прояви пізнавальної активності вважаються такими, що відбуваються імпульсивно, без особливого втручання свідомості і називаються поведінкою.

Ігрова діяльність, здійснювана в умовних ситуаціях, сприяє розвитку різних форм активності: практичної, пізнавальної, комунікативної, творчої. Активність особистості в грі викликана насамперед емоційними потребами, передбаченням отримання задоволення від ігрової діяльності. Однак слід зазначити, що спонукачами ігор дітей, дорослих можуть виступати сильно відмінні одна від одної потреби. Гра є основним видом діяльності дітей і викликається природною пізнавальною потребою, потребою наслідувати дорослих. Таким чином, у грі різного типу і змісту створюються умови для

розвитку пізнавальної активності людини. До вищого ступеня пізнавальної активності особистості віднесено такі форми: художня творчість, спорт, розумова праця, фізична праця, обслуговування та громадська діяльність.

Зупинимося на такому понятті, без якого неможливий розвиток пізнавальної активності, як дитяча цікавість, як на найбільш ранній формі прояву пізнавальної активності. Саме дитяча цікавість дає можливість злиття емоційного та інтелектуального компонента пізнавальної активності в освітньому процесі. Дитина краще пізнає і надовго запам'ятовує ті елементарні властивості предметів і явищ дійсності в їхньому різноманітті та взаємозалежності, які були нею вивчені в процесі знайомства з навколишнім світом, під час практичної взаємодії з ним. Будучи елементарним проявом пізнавальної активності, саме цікавість виявляє в дитині пізнавальні потреби, які, своєю чергою, є основою наступного ступеня розвитку пізнавальної активності – допитливості [30].

Зовні допитливість у дітей проявляється:

- у безпосередньому інтересі до нових «відкриттів», цікавих явищ, що проявляється в запитаннях до дорослих;
- у позитивному емоційному переживанні, яке пов'язане з отриманням нової інформації.

Допитливість притаманна кожній дитині. Н. Даниленко зазначає, що будь-якому педагогу необхідно знати, «якість» і прояв цієї допитливості: що чекає дізнатися дитина і чи трудиться вона самостійно, щоб добути необхідні в процесі певного виду дитячої діяльності знання. Саме на ступені допитливості йде включення в процес пізнання третього компонента пізнавальної активності – вольового [10].

Більш складним щаблем розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку вважається пізнавальний інтерес, основою якого є вміння і потреба дитини орієнтуватися в навколишньому середовищі.

Таким чином, вбудовується ієрархія ступенів формування пізнавального ставлення до навколишнього середовища в дітей старшого дошкільного віку, проявляється прагнення до інтелектуальних досягнень.

При цьому дитині-дошкільнику притаманні:

- прагнення розв'язувати інтелектуальні та пізнавальні завдання;
- прагнення навчитися використовувати засоби для розв'язання інтелектуальних і пізнавальних завдань;
- потреба в інтелектуальних досягненнях, самостійних «відкриттях»;
- потреба ставити запитання (як? для чого? що потрібно?), які характеризують прагнення дітей навчитися, знайти та засвоїти нову інформацію, освоїти новий спосіб дії;
- установка на оволодіння пропонованим способом діяльності;
- позитивне емоційне переживання, пов'язане із засвоєнням нових знань, прийомів, способів діяльності, відпрацюванням складних операцій, знаходженням шляхів розв'язання завдань;
- інтерес до значення незнайомих слів;
- ситуаційний характер пізнавального інтересу [4].

Залежно від характеру пізнавальної діяльності дитини педагоги та психологи (А. Гурілева [9], С. Ладивір [25], Р. Пшенична [35] та ін.) визначили такі рівні активності, що мають початок розвитку в старшому дошкільному віці:

- репродуктивно-наслідувальна активність, за наявності якої в дитини досвід власної діяльності накопичується через досвід іншого (однолітка, дорослого);
- пошуково-виконавча активність, яка є більш високим рівнем, оскільки характеризується високим ступенем самостійності в пізнавальній діяльності. На цьому рівні дитині потрібно не тільки прийняти і зрозуміти завдання, а й знайти засоби його вирішення;
- творча активність – найвищий рівень пізнавальної активності, за якого завдання ставить сама дитина, а засоби для його вирішення

підбирає нестандартні, оригінальні, не використовуючи раніше заданий дорослими шаблон.

На кожному рівні розвитку пізнавальної активності в дітей дошкільного віку необхідна опора на вже освоєне дитиною. Пізнавальна активність дитини старшого дошкільного віку визначається оптимальністю стосунків до виконуваної дитиною діяльності, інтенсивністю засвоєння способів ефективного досягнення результату, спрямованістю на практичне використання результатів пізнання в повсякденному житті.

Прояв пізнавального інтересу О. Щербина [49] пов'язує з такими стадіями:

- цікавість – елементарна стадія орієнтування, пов'язана з новизною предмета, який може і не мати для дитини особливого значення. На цій стадії діти можуть зацікавитися тим чи іншим предметом, але в них ще не помітне прагнення до пізнання сутності об'єктів.
- допитливість – прагнення докладніше познайомитися з предметом, вийти за межі видимого і чутного, розширити свої пізнання. На цій стадії з'являється прагнення дізнатися нове, виникає інтелектуальне почуття радості пізнання. Діти запитують або намагаються самостійно знайти відповіді на виниклі в них запитання;
- пізнавальний інтерес – стадія характеризується тим, що в дітей не тільки виникають проблемні запитання та пізнавальні ситуації, а й з'являється прагнення самостійно їх розв'язувати.

У центрі уваги дітей на цій стадії – не отримання готового матеріалу, готової інформації і не сама по собі діяльність за наслідуванням чи зразком, а проблема, пізнавальне завдання, ситуація, яку треба розв'язати. Діти самі шукають причину, прагнучи проникнути в сутність явища.

Останнім часом у педагогіці, так само як і в багатьох інших галузях науки, відбувається перебудова практики та методів роботи, зокрема, дедалі більшого поширення набуває такий вид дитячої діяльності, як експериментування.

Відомо, що О. Гарькавець [5] на перше місце в розвитку пізнавальної активності ставить експериментування і пошуково-дослідницьку діяльність дітей. Результати досліджень О. Гарькавець свідчать про те, що формування і розвиток пробних дій найуспішніше відбувається в умовах самостійної пошукової діяльності, що протікає шляхом проб і помилок.

Характерними рисами пізнавальних інтересів є: багатосторонність, глибина, стійкість, динамічність, дієвість.

- Багатосторонність – це активне пізнавальне ставлення до багатьох предметів і явищ. Багатосторонні інтереси характеризуються значним обсягом знань, здатністю до різнобічної розумової діяльності.
- Глибина характеризується інтересом не тільки до фактів, якостей і властивостей, а й до сутності, причин, взаємних зв'язків явищ.
- Стійкість виражається в сталості інтересів, у тому, що дитина виявляє інтерес до того чи іншого явища тривалий час, керуючись свідомим вибором.
- Динамічність полягає в тому, що знання, засвоєвані дитиною, являють собою рухомі системи, які легко перебудовуються, перемикаються, застосовуються варіативно в різних умовах і служать дитині в її розумовій діяльності.
- Дієвість виражається в активній діяльності дитини, спрямованій на ознайомлення її з предметом або явищем, у прояві вольового зусилля для досягнення мети [5, с. 56].

Дитина старшого дошкільного віку, яка має пізнавальний інтерес, має величезну спонукальну силу, яка змушує дитину активно прагнути до пізнання, шукати способи та засоби задоволення «спраги до знань». Цей інтерес надає розумовій діяльності емоційного забарвлення і підвищує її продуктивність. Дитина виявляється здатною до більш тривалої та стійкої зосередженості уваги, вольового зусилля, проявляє самостійність під час розв'язання розумового або практичного завдання. Пережиті при цьому позитивні емоції – здивування, радість успіху, гордість, у разі розв'язання

завдання, підбадьорення дорослих – створюють у дитини впевненість у своїх силах, спонукають до нового пошуку. Про те, що хвилює дошкільника, він часто запитує дорослих, просить їх розповісти, прочитати, показати. У запитаннях пізнавального характеру, ставлячи які дитина прагне до отримання нових знань, відомостей, проявляється допитливість.

Упродовж дошкільного віку запитання змінюються за формою і за змістом. У молодшому дошкільному віці малюків цікавить назва дій, предметів, їхніх якостей і властивостей. Запитання виникають під час безпосереднього сприйняття предметів і явищ. Дитина запитує «Що це?», «Хто це?» і, тим самим, шукає відповідь у дорослих, які мають задовольнити допитливість юного «дослідника».

У міру дорослішання діти у своїх запитаннях намагаються уточнити отримані знання, ставлячи запитання «Як?», «Чому?». Дитина ставить запитання і тоді, коли у звичайному знайомому вона бачить щось нове, незвичайне. Подальший розвиток інтересу йде шляхом оволодіння діями. З інтересу до дії виникає інтерес до трудової діяльності, з'являються тенденції до спостереження, до роздумів. Визначальним мотивом запитань старшого дошкільника дедалі більше й більше стає прагнення до знань.

Запитання старшого дошкільника спрямовані на посилення зв'язків, стосунків між предметами і явищами навколишньої дійсності, на систематизацію своїх уявлень, знаходження в них аналогій, спільного і різного. Їх цікавить походження, роль людини у створенні речей, предметів, вчинки людей та їхні мотиви. У старшому дошкільному віці всі запитання «Чому?» – це прагнення дітей осягнути суть навколишнього, зрозуміти причини. У цьому віці головним є не поодинокі пізнавальні запитання, а їхня мета. Іноді окремі запитання в ланцюзі розосереджені в часі, що говорить про стійкість пізнавального інтересу.

Пізнавальний інтерес проявляється в різноманітних формах діяльності дитини. Відображаючи в різних видах дитячої діяльності різні явища життя,

діти глибше пізнають їх, осмислюють існуючі зв'язки між ними, уточнюють і перевіряють правильність своїх уявлень.

У дослідженні І. Дорожко та ін. виявлено, що для більшої частини старших дошкільників характерні середній (43%) і низький (31%) рівні пізнавальної активності. Перша категорія дітей рідко ставила запитання пізнавального плану, не виявляла наполегливості в розгадці пізнавальної задачі, що стоїть перед ними; низький рівень характеризувався відсутністю ключових ознак пізнавальної активності – запитань, інтересу до незвичного предмета, прагнення до досягнення успіху, до пізнавальної діяльності, до розв'язання проблемних ситуацій [13, с. 62].

У діагностичному дослідженні С. Жейнової та К. Курносової, показано, що на початок навчального року в дітей старшого дошкільного віку домінує середній рівень прояву пізнавальної активності, для якого характерні помірна інтенсивність пізнавальної потреби, яка виражається в слуханні казок та постановці запитань; домінування ігрового мотиву; водночас переважаючим рівнем пізнавально-запитальної активності є високий, який вирізняється ставлячи більш як 4 запитання упродовж заданого проміжку часу, наявністю запитань-ланцюжків і нестандартних ситуацій, що відрізняються від інших [15].

Т. Садовою та А. Рудаковою проведено вивчення мотиваційного компонента пізнавальної активності в дітей 6-7 років, дані якого свідчать про недостатню сформованість цього компонента: високий рівень пізнавальної потреби виявляє близько 7% дошкільнят, при цьому низький рівень зафіксовано більш ніж у третини випробовуваних; аналогічна картина спостерігається щодо пізнавального інтересу [36, с. 50]. Ці факти свідчать про слабку розвиненість спонукальної причини пізнавальної діяльності, що формує інтерес, ініціативність дітей і детермінує цілеспрямованість та результативність пізнавальної діяльності.

В окремих дослідженнях розглядаються чинники, що впливають на становлення пізнавальної активності дошкільників. Наприклад, Г. Стадник

[41] доведено вплив ступеня благополуччя дитини в сім'ї: погіршення ситуації сімейного неблагополуччя, деструкція в дитячо-батьківських стосунках спричиняють зниження показників компонентів пізнавальної активності – пізнавальної потреби, пізнавального інтересу, запитально-дослідницької активності, мотиваційних уподобань у виборі діяльності. Особливо складно, відповідно до даних цього дослідження, складається ситуація розвитку пізнавальної активності в дітей, які виховуються в умовах батьківської депривації, відзначаються пасивність і знижені показники всіх компонентів пізнавальної активності.

Таким чином, можна виділити основні прояви пізнавальних інтересів у старших дошкільників:

- ставить запитання пізнавального характеру;
- прагне поповнити свої знання про предмет, що цікавить, використовуючи різні засоби інформації (просить розповісти, прочитати, розглядає ілюстрації, самостійно спостерігає, звертається до теле- і радіопередач тощо);
- розповідає дорослим та одноліткам про свої інтереси;
- бере участь у бесідах про те, що його цікавить (проявляє при цьому активність, ініціативу);
- здатний до тривалого зосередження уваги, вміє елементарно планувати діяльність, намагається подолати труднощі, що виникли;
- відображає свої враження в різних видах діяльності, проявляючи при цьому ініціативу, творчість;
- дитині властива захопленість, емоційність, виразність мови, міміки при прояві інтересу.

Підсумовуючи, можна сказати, що пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку – особистісне утворення, діяльний стан, який виражає інтелектуально-емоційний відгук дитини на процес пізнання. Здійснюється пізнавальна активність на трьох щаблях: нижча, проміжна, вища. Для кожного з цих ступенів характерні свої форми вираження

пізнавальної активності. Наприклад, для проміжного ступеня розвитку пізнавальної активності такими формами будуть – безпосередній процес навчання, а для нижчого – гра.

Отже, дитина старшого дошкільного віку перебуває ніби на перехідній стадії між цими двома шаблями. Також ми виокремили основні структурні компоненти пізнавальної активності – когнітивний, емоційний, мотиваційно-вольовий. Оцінювання рівня пізнавальної активності дитини старшого дошкільного віку здійснюється з точки зору різних підходів.

1.3. Роль творчих завдань в розвитку пізнавальної активності старших дошкільників

Сучасний світ змінюється стрімко, життя стає дедалі складнішим і різноманітнішим. Саме тому від людини вимагається не стільки здатність до запрограмованих шаблонних дій, скільки готовність до швидкої орієнтації та адаптації в нових умовах, що постійно змінюються, творчого підходу до розв'язання великих і малих проблем. Якщо врахувати той факт, що частка розумової праці майже в усіх професіях постійно зростає, то стає очевидним, що творчі здібності людини слід визнати найістотнішою частиною її інтелекту, а завдання їх розвитку – одним із найважливіших завдань у вихованні. Питання про сутність поняття «творчість» ставало предметом наукових пошуків неодноразово, проте єдиної думки щодо його змісту не склалося.

Для того щоб розкрити сутність творчих завдань, звернемося до поняття «творчість». І. Козубовська та О. Повідайчик, у словнику розкриває це поняття як «діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей» [21, с. 35], а також «те, що створено в результаті такої діяльності». С. Гончаренко дає схоже визначення: «Творчість – це створення нових за задумом культурних або матеріальних цінностей» [8, с. 128]. Н. Стельмах

називає творчою діяльністю «таку діяльність людини, яка створює щось нове» [43].

У двох останніх визначеннях важливими є саме слова «нових», «нове», адже основною характерною рисою творчості завжди була і є унікальність її результату, тобто створення того, що ніколи раніше не існувало. А це означає, що ніхто, крім, можливо, автора цього результату, не може отримати в точності такий самий результат. Тобто результат, а іноді й сам процес творчості, суб'єктивний, він відображає індивідуальні риси самого автора. І саме цей факт надає продуктам творчості додаткової цінності порівняно з продуктами виробництва.

Що ж таке творчість і творчі завдання в педагогіці? Л. Остапенко та Н. Нарожна називають педагогічну творчість неодмінною умовою сучасного педагогічного процесу, центральною фігурою якого стала дитина. Говорячи про дитину, вона має на увазі неповторну особистість, яка вимагає особливих, індивідуалізованих способів впливу і форм спілкування [33, с. 135]. А це означає, що педагог навчає не абстрактну дитину, а конкретну особистість, яка має свої інтереси, свої риси характеру, свої здібності. Ще Я.А. Коменський зазначав, що виховання й освіта можливі для всього юнацтва, необхідна лише відмінність у наданні допомоги. І саме творчий підхід у навчанні здатен створити умови для такої відмінності. Адже творчість не тільки розвиває кругозір і допомагає закріпити вивчене, вона здатна захопити дітей, підняти самооцінку і спонукати до розширення знань. Творчість оживляє пізнавальний процес, активізує та формує пізнавальну особистість та підвищує пізнавальну активність.

Що ж стосується творчого завдання, Н. Карпенко пропонує розуміти під даним поняттям таку діяльність, унаслідок якої здобувається щось нове, оригінальне, що виражає індивідуальні схильності, здібності та індивідуальний досвід учня [18].

Повніше розуміє творчу роботу З. Курлянд, яка вбачає елементи творчості дітей насамперед у розкритті ними нових сторін явищ, що

вивчаються, у висловлюванні своїх суджень, у використанні більш досконалих методів розв'язання поставлених питань [24].

У наші дні прагнення до творчості характерне для ЗДО в умовах соціально-економічних перетворень. І на цьому ґрунті основним завданням для педагогів є формування творчо-активної особистості, яка мислить самостійно, прагне творчого підходу у вирішенні будь-яких поставлених завдань. Присутність творчого начала зумовлена самою сутністю освітнього процесу. Неможливо передбачити всі ситуації, які можуть виникнути в повсякденному житті вихованців дошкільного закладу. Отже, не можна забезпечити майбутнього педагога готовими рецептами, однозначними рекомендаціями. Проаналізувавши конкретну ситуацію, педагог повинен самостійно ухвалити грамотне рішення, проявивши швидкість мислення, ініціативу, творчий підхід.

Неодмінною умовою проведення заняття з творчими завданнями є позитивна підтримка особистості кожної дитини. Під час заняття виключається будь-яка критика особистості та діяльності дітей. Дуже важливо, щоб діти знали, що їхній політ фантазії буде сприйнятий доброзичливо. Діяльність педагога має бути спрямована на створення позитивної мотивації. Для цього треба відзначати і заохочувати найменші успіхи дитини в навчальній діяльності, навіть незначні зрушення на краще, поступово виховуючи в дітей упевненість у собі та своїх можливостях.

А. Гурілева, проаналізувавши визначення творчості в освітньому процесі, дійшла думки, що вона є формою діяльності дитини, яка спрямована на створення нових для нього цінностей, що мають суспільне значення. Таким чином, творчість може бути як відкриттям для інших, так і відкриттям для себе [9].

На думку І. Білої, творчість не рівнозначна розумінню інтелектуальних здібностей, вона є інтегральною властивістю особистості [2, с. 55]. На її думку, творчість виникає за наявності підвищеної інтелектуальної пізнавальної активності, внутрішньої потреби в нових знаннях і виникаючої на їхній основі

перетворюючої діяльності з удосконалення предмета вивчення, свідомого постановлення цілей, що впливають з усвідомлення суперечностей та проблем, уміння бачити шляхи досягнення цілей, наполегливості, працездатності, уміння приймати помилковість рішень, самостійної активності в подоланні проблем, які виникають, тощо [2].

Стимулом творчої діяльності є проблемна ситуація, що потребує розв'язання нетрадиційними способами. Продуктом творчої діяльності є результат формулювання гіпотези, що виходить за рамки стандарту, виявлення нетрадиційних взаємозв'язків між елементами проблемної ситуації, встановлення між непов'язаними між собою елементами взаємозв'язку. Передумовами творчої діяльності вважаються: гнучкість мислення (здатність варіювати способи розв'язання), критичність (здатність обрати продуктивну стратегію), здатність до зближення та зчеплення понять, цілісність сприйняття тощо [2].

Творча діяльність дітей старшого дошкільного віку, на думку Л. Журавльової та К. Іпкаєвої є продуктивною формою діяльності учнів ЗДО, що спрямована на оволодіння творчим досвідом пізнання, створення, перетворення, використання в новій якості об'єктів матеріальної і духовної культури в процесі освітньої діяльності, яка організована у співпраці з педагогом [16].

Елементами творчості в навчальній діяльності є вміння бачити проблему, знаходити нові способи розв'язування навчальних і практичних завдань у різних нестандартних ситуаціях [16].

Будь-яка діяльність, навчальна або творча, може бути представлена у формі виконання системи творчих завдань певної спрямованості. Система, розроблених педагогом творчих завдань, є засобом розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Так Л. Калініна під системою творчих завдань розуміє впорядковану множину взаємопов'язаних творчих завдань, що сконструйовані на основі ієрархічно вибудованих методів творчості та орієнтовані на пізнання,

створення, перетворення й використання в новій якості об'єктів, ситуацій, явищ і спрямовані на розвиток креативних здібностей дітей в освітньому процесі. Система творчих завдань представлена цільовим, змістовним, діяльнісним і результативним компонентами [17].

Творче завдання – це така форма організації інформації, де поряд із заданими умовами та невідомими даними, міститься вказівка для самостійної творчої діяльності, спрямованої на реалізацію особистісного потенціалу та отримання необхідного освітнього продукту.

Творчі завдання поділяються на:

- ігри-інсценізації,
- складання творчих переказів,
- метод моделювання,
- творчий твір,
- математичне творче завдання,
- лабораторні та практичні роботи.

Діяльність можна визначити як специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання та творче перетворення навколишнього світу, включно з самим собою та умовами свого існування.

Одним із видів творчих занять є техніка PAPER ART походить від англійського словосполучення PAPER ART, що перекладається як «паперове мистецтво». PAPER ART – це техніка, яка імітує такі види трудомістких технік, як різьблення по дереву, висікання і навіть ювелірні вироби. Техніка проста у виконанні, оскільки спочатку придумана для дітей у студії, і працює на дешевому і покидьковому матеріалі. Автор техніки PAPER ART Т. Сорокіна [39], художник, поет, керівник студії літературної та образотворчої творчості для дітей і дорослих «Акварель».

Основним матеріалом для PAPER ART є серветкові джгутики, але також використовуються прикраси з круп, керапласту та інших матеріалів для творчості. Педагогічна доцільність програми полягає в тому, що широким набором технік PAPER ART сприяє впровадженню різних видів технологій

ведення занять: особистісно-орієнтованих, технологія співпраці, інформаційні та комунікаційні технології, технологія колективної творчої діяльності. Заняття з PAPER ART є цікавими за своєю новизною особливо для старших дошкільників, є комплексними за набором технік роботи з папером, що передбачає оволодіння основами різноманітної творчої діяльності.

У педагогічному процесі формування пізнавальної активності – це необхідна умова всебічного розвитку особистості. Творча активність дитини – це прояв готовності змінювати себе та навколишню дійсність відповідно до власних потреб, поглядів, цілей. Творча активність успішно розвиває пізнавальні здібності в оволодінні знаннями, виховує постійне прагнення до самоосвіти, наполегливість у досягненні мети, готовність до діяльнісного осягнення навколишньої дійсності. Одним із засобів активізації пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку є особистості в школі є техніка PAPER ART, яка сприяє формуванню стійкого інтересу до навчальної діяльності, забезпечує спадкоємність між навчанням та грою.

Стимулом до творчості в цьому виді діяльності слугує бажання дитини створити фігурку з паперу, а процес перетворення паперу на іграшку сприяє створенню дидактичної проблеми, для розв'язання якої учням необхідно активізувати розумові процеси: самостійно зрозуміти та сформулювати її суть, знайти шляхи розв'язання, оцінити отриманий результат.

Використання PAPER ART сприяє оптимізації виховного та освітнього процесу старших дошкільників. Гармонізується розвиток дітей, відбувається формування базових математичних здібностей, виховується активне пізнавальне ставлення, задовольняється прагнення дітей до руху, конкретної діяльності, діяльного спілкування.

Під час роботи в техніці PAPER ART дитина вчиться уважно слухати усні інструкції вихователя, послідовно виконувати дії, контролювати за допомогою уваги тонкі рухи рук. PAPER ART покращує просторову уяву, окомір, розвиває вміння подумки оперувати об'ємними предметами,

знайомить на практиці з основними геометричними поняттями, вчить акуратності, послідовності, формує терпіння, кмітливість.

Робота в техніці PAPER ART, соціально орієнтована. Провідними мотивами цього виду діяльності для дитини є прагнення до творчої самореалізації, бажання створити нове, оригінальне. Разом з тим, фігурки PAPER ART мають яскраво виражене, утилітарне значення: це іграшки, подарунки близьким, побутове приладдя, макети геометричних фігур.

Таким чином, робота в техніці PAPER ART, цілеспрямована: хлопчики та дівчатка бачать кінцевий результат діяльності та прагнуть розв'язати поставлене завдання.

PAPER ART сприяє розвитку найважливішої соціальної функції особистості дітей – формуванню навичок спілкування в колективі в процесі навчальної діяльності. Спільність творчих інтересів дітей, їхніх батьків, вихователів сприяє створенню педагогічного середовища, що стимулює формування творчих здібностей та інтересів, пізнавальної активності особистості з урахуванням її можливостей і бажань, а також соціальних вимог.

Результати дослідно-експериментальної перевірки педагогічної доцільності використання PAPER ART в освітньому процесі засвідчили:

- заняття поглиблюють знання дітей старшого дошкільного віку про навколишній світ;
- стимулює пошукову діяльність;
- справляє позитивний вплив на розвиток короткострокової та оперативної пам'яті, розвиває мовлення;
- сприяє формуванню просторового мислення, розвиває фантазію та уяву;
- сприяє становленню комунікативних навичок дітей.

PAPER ART як вид діяльності посідає проміжну позицію між навчанням та грою і відповідає умовам, що забезпечують ефективність розвитку пізнавальної активності старших дошкільників:

- уможливорює оволодіння дошкільниками досвідом самостійної, нової для них діяльності;

- створює інформаційно збагачене дозвільно-розвивальне середовище;
- забезпечує спільну діяльність вихователя й дитини, дитячого виховного колективу, батьків і дітей;
- сприяє активізації розумової та творчої діяльності;
- благотворно впливає на психічний розвиток особистості старшого дошкільника.

Таким чином, робота в техніці PAPER ART є ефективним засобом розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку, як засіб навчання і виховання, може використовуватися в процесі навчання в ЗДО як на правах ігрової методики, наочного посібника, так і як окремий предмет, який інтегрує у своєму змісті культурознавство, технологію, геометрію і формує стійкий інтерес старших дошкільників до навчальної діяльності.

Висновки до розділу 1

Поняття пізнавальної активності дуже складне, джерела його різноманітні. Рівні прояву пізнавальної активності людини залежать від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, рівня онтогенетичного розвитку індивіда, психофізіологічного і психічного стану, соматичних та індивідуально-психологічних особливостей, рівня вихованості, рівня розвитку інтелекту тощо. У різних психолого-педагогічних дослідженнях по-різному визначають джерела, а також механізми зародження, розвитку та прояву пізнавальної активності. Внаслідок цього в педагогіці існує багато різних підходів до вивчення пізнавальної активності.

Пізнавальну активність розглядаємо як особистісне утворення, що виражається в готовності дитини до пізнавальної діяльності та ініціативність у ній. Пізнавальна активність не розвивається в дитини спонтанно. Перед тим як почати формуватися, вона проходить певні етапи. Перший – це цікавість, другий – допитливість, третій етап – це пізнавальний інтерес, після якого слідує пізнавальна самостійність.

Можна виділити основні прояви пізнавальних інтересів у старших дошкільників: ставить запитання пізнавального характеру; прагне поповнити свої знання про предмет, що цікавить, використовуючи різні засоби інформації, розповідає дорослим та одноліткам про свої інтереси; бере участь у бесідах про те, що його цікавить (проявляє при цьому активність, ініціативу); здатний до тривалого зосередження уваги, вміє елементарно планувати діяльність, намагається подолати труднощі, що виникли; відображає свої враження в різних видах діяльності, проявляючи при цьому ініціативу, творчість; дитині властива захопленість, емоційність, виразність мови, міміки при прояві інтересу.

Використання PAPER ART сприяє оптимізації виховного та освітнього процесу старших дошкільників. Гармонізується розвиток дітей, відбувається формування базових математичних здібностей, виховується активне пізнавальне ставлення, задовольняється прагнення дітей до руху, конкретної діяльності, діяльного спілкування.

Під час роботи в техніці PAPER ART дитина вчиться уважно слухати усні інструкції вихователя, послідовно виконувати дії, контролювати за допомогою уваги тонкі рухи рук. PAPER ART покращує просторову уяву, окомір, розвиває вміння подумки оперувати об'ємними предметами, знайомить на практиці з основними геометричними поняттями, вчить акуратності, послідовності, формує терпіння, кмітливість.

РОЗДІЛ 2

ПРОГРАМА ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ З РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ PAPER ART)

2.1 Стан процесу розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку на матеріалі PAPER ART

Одним із ефективних методів розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку являється техніка PAPER ART.

PAPER ART менш трудомістка, ніж аплікація, і більше нагадує скульптуру на площині, де форма створюється за рахунок об'єму, тому картини, моделі, макети мають вигляд як витвір мистецтв. У них відчувається простір, образ, стиль, витонченість, композиція. В основі технології конструювання з паперу лежать прийоми його обробки та способи з'єднання. Для опанування цих навичок використовуються два шляхи: виконуючи спеціальні вправи або художньо-творчі завдання.

PAPER ART, як один із видів образотворчої діяльності, знайшла у нас широке застосування не тільки в безперервній освітній діяльності, а й у вільний час, тобто в освітній діяльності режимних моментів і в процесі самостійної художньої творчості дітей. Під час організації такої роботи прагнуть до того, щоб кожна дитина мала можливість задовольнити свою схильність до улюбленого виду діяльності, випробувати різні прийоми та способи зображення предметного світу. Інтерес до творчої роботи, що зароджується у дітей на заняттях з роботи з папером, у самостійній діяльності отримує свій подальший різнобічний розвиток і поглиблення. Самостійна діяльність спрямована на розвиток уміння вільно і творчо застосовувати та вдосконалювати набуті знання, уміння, навички, художній досвід. Існують найрізноманітніші види роботи з папером: оригамі, торцювання, квілінг, робота з гофрованим папером і багато інших. Усі ці види паперопластики широко використовуються вихователями з ручної праці.

Оригамі – японське мистецтво складання з паперу фігурок людей, тварин, геометричних тіл; це ігрова технологія, паперовий конструктор, що сприяє формуванню стійкого інтересу до навчальної діяльності, забезпечує наступність між навчанням та грою. Використання оригамі сприяє оптимізації виховного та освітнього процесу дошкільнят. Гармонізується розвиток дітей, відбувається формування базових математичних здібностей, виховується активне пізнавальне ставлення, задовольняється прагнення дітей до руху, конкретної діяльності, діяльного спілкування [13].

Модульне оригамі. Це новий модний напрям мистецтва створення паперових фігурок. Вироби модульного оригамі виконуються з декількох частин – модулів, які можуть скласти навіть діти середньої групи. Рух рук – і модулі перетворюються на звірів, птахів, кораблі та навіть лицарські замки. Для виробів підходять навіть аркуші зі старих журналів.

Квілінг. В Україні мистецтво квілінгу вважається корейським і відоме, як паперокручення. Техніку квілінгу (квілінг, паперокручення, паперова філігрань) застосовують для виготовлення об'ємних листівок, прикраси предметів, створення декоративних панно і навіть об'ємних скульптур. Кожна композиція в квілінгу складається з паперових елементів різної форми, приклеєних до основи або склеєних між собою. Зазвичай для цього тонкі смужки паперу скручують у рулончики (роли), яким потім дають трохи розвернутися і надають форму.

Торцювання – це своєрідний вид аплікації з паперу. Таким способом можуть створюватися мозаїчні зображення. В основі торцювання лежить принцип вирізання квадратиків із гофрованого паперу потрібного кольору та розміру, залежно від виконуваного виробу. Вирізані квадратики за допомогою клею або зубочистки закріплюються на поверхні форми. Торцюванням можна виконати всілякі панно, декоративні листівки, сюжетні композиції. Матеріалом для виконання таких робіт слугує кольоровий папір, а також кольоровий гофрований папір. Діти з великим інтересом займаються в цій техніці. Але, крім того, що виконуються мозаїчні плоскі зображення, у цій

техніці можна створити й об'ємні скульптурні форми. Для торцювання використовуються найрізноманітніші матеріали та пристосування. Якщо йде процес створення об'ємної композиції, то тут використовується і пластилін, бо саме в нього за допомогою зубочистки або палички вставляються шматочки паперу, згорнуті навколо нього [39]. За колірним колоритом роботи, виконані за допомогою торцювання, мають дуже ошатний, яскравий і красивий вигляд. Усе це досягається не тільки за допомогою оригінальної техніки, а й за рахунок гофрованого паперу, який має найрізноманітніші колірні рішення.

Паперова пластика – виготовлення об'ємних виробів із паперу. Зазвичай, отримавши паперові смужки різної довжини та ширини, діти одразу ж починають їх мимоволі скручувати, звивати, переплітати, перехрещувати, з'єднуючи одну з одною, в результаті чого виникають різноманітні композиції. Роботу в техніці оригамі та паперової пластики найкраще пропонувати дітям старшої та підготовчої груп. Для виконання цього виду роботи діти повинні вже мати достатній досвід: уміти вирізати, клеїти, працювати ножицями, закручуючи краї паперових смужок для отримання ефекту легкості тощо.

Рваний папір – найчастіше газети, які дитина мене, рве, кидає, насолоджуючись при цьому виробленим шумом і зміною форми паперу, яка цілком залежить від дії її руки. Нові форми, що виникли під час розривання паперу, можна наклеїти на основу.

М'ятий папір. Спочатку бажано використовувати м'які сорти паперу (цигарковий, серветки), а потім більш жорсткі. Діти старшого дошкільного віку можуть самостійно й усвідомлено, змінюючи папір, створити певні форми, необхідні їм як деталі для іграшок. Згинання паперу зводиться в основному до повторення усталених форм і виконується поетапно за вказівкою дорослого.

Плетіння – один із найцікавіших видів художньої творчості, улюблених дітьми та дорослими. Для плетіння можна використовувати різноманітний за якістю папір, враховуючи три його властивості – гнучкість, міцність і товщину. Запропоновані завдання, як показує досвід, посилені старшим

дошкільнятам і покликані надавати допомогу в самостійній роботі над створенням іграшки, прикраси, сувеніра.

Смужки, розміщені блоками у вигляді різноманітних фігурок. З'єднуючи фігурки плетінням, можна отримати різноманітні зображення, а потім доповнити їх аплікацією, виконаною в одній із нетрадиційних технік (із вати, пуху, шкаралупи, крупи тощо). Не можна забувати про колір смужок: він відіграє в оформленні роботи важливу роль.

Мозаїка – зображення або орнамент, виконаний з окремих, щільно пригнаних один до одного різнокольорових шматочків. Виконання мозаїчних аплікацій вимагає великої точності, акуратності. Ескізи мозаїки бажано складати зі стилізованими формами, з невеликою кількістю деталей. Папір відповідного тону готують до наклеювання різанням або обривом. Кожен шматочок накладають окремо. Невелику частину ескізу (на тлі) промазують клеєм і на неї накладають заготовлені шматочки паперу. Зробити це можна, наколовши шматочки паперу на велику голку, або за допомогою пінцета. Мозаїка може бути контурною, тобто шматочки наклеюють по краю зображення, або суцільною, коли заклеюють внутрішню частину зображення. Мозаїку роблять із просвітами і без них. Мозаїка, як і звичайна аплікація, буває предметною, сюжетною, декоративною. Останню можна виконувати на різних геометричних формах: смузі, квадраті, колі тощо. Мозаїку можна використовувати для оформлення площинних, напівоб'ємних і об'ємних виробів, для оформлення вітальних листівок, закладок для книг, сувенірів.

Обривання. Від аркуша паперу відривають шматочки невеликого розміру або довгі смужки. Потім малюють клеєм те, що хочуть зобразити (малюкам педагог виконує один малюнок на всіх), накладають шматочки паперу на клей. У результаті зображення виходить об'ємним. Шляхом обривання можна також виготовити великі частини зображення, наприклад, тулуб, лапки та голову павука. У них нерівні краї, тому павук виглядає волохатим. У цьому випадку частини зображення намазують клеєм і

наклеюють на основу. Цей вид роботи використовується на заняттях із дітьми старшого дошкільного віку.

Скачування паперу. Зминають у руках папір, поки він не стане м'яким. Потім скачують із нього кульку. Розміри її можуть бути різними: від маленької (ягідка) до великої (хмарка, грудка для сніговика). Після цього паперову грудочку опускають у клей і приклеюють на основу.

Тичкування. Тупий кінець олівця ставиться в середину квадратика з паперу і загортається обертальним рухом краю квадрата на олівець. Притримуючи пальцем край квадрата, щоб той не зісковзнув з олівця, опускають його в клей. Потім приклеюють квадратик на основу, притискаючи його олівцем. Тільки після цього витягують олівець, а згорнутий квадратик залишається на папері. Процедуру повторюють багаторазово, поки згорнутими квадратиками не заповниться бажаний обсяг простору аркуша [42].

Упродовж дошкільного дитинства цей вид праці ускладняється і збагачується, його зміст стає повнішим і глибшим:

- різноманітнішими і складнішими стають декоративні візерунки, предмети і сюжети, що зображуються аплікативним способом;
- різноманітнішим стає матеріал, що використовується;
- різноманітнішою і складнішою стає техніка виконання, діти можуть переносити техніку роботи, засвоєну на одному матеріалі, на інший із врахуванням особливостей нового матеріалу;
- роботи стають дедалі виразнішими завдяки комбінуванню матеріалів та урізноманітненню техніки виконання, збагаченню колірної гами і композиційних рішень [15].

Однієї із відомих програм, яку часто використовують у ЗДО є програма «Стежинки у Всесвіт», авторами якої являються А. Гончаренко і Н. Дятленко [42]. Виконання Програми покликане забезпечити різнобічний розвиток особистості дітей за основними напрямками розвитку.

Аналізуючи програму «Стежинки у Всесвіт», можна зазначити, що вона розроблена відповідно до сучасних нормативно-правових документів, що стосуються дошкільної освіти. Програма спрямована, зокрема, на створення умов розвитку дитини, що відкриває можливості для її позитивної соціалізації, її особистісного розвитку, розвитку її ініціативи та творчих здібностей на основі співробітництва з дорослими й однолітками та відповідним віку видам діяльності.

Однією з цілей реалізації Програми зазначено всебічний розвиток психічних і фізичних якостей дитини, що включає і пізнавальний розвиток. Одним із завдань обов'язкової частини Програми позначено розвиток здібностей і творчого потенціалу дитини та забезпечення психолого-педагогічної підтримки сім'ї та підвищення компетентності батьків (законних представників) у питаннях освіти дітей.

Аналізуючи текст Програми, можна зазначити, що зміст, який формується учасниками освітніх відносин, спрямований на розширення та поглиблення змістової частини основної освітньої програми. Освітній процес здійснюється у двох основних організаційних моделях, які об'єднують спільну діяльність дорослого та самостійну діяльність дітей.

Одним із цільових орієнтирів Програми позначено оволодіння дитиною конструюванням, зокрема, з паперу, тому не можна сказати, що там не приділяється уваги цьому виду діяльності. Серед цілей освітньої галузі у Програмі прописана реалізація самостійної творчої конструктивно-модельної діяльності дітей. До завдань цієї галузі входять виховання інтересу до художньо-творчої діяльності, розвиток художньо-творчих здібностей, розвиток інтересу до самостійної конструктивної діяльності.

Оскільки конструювання з паперу є і образотворчою, і конструкторською діяльністю, у програмі дитячого садочка передбачено залучення дітей до конструювання, розвиток інтересу до конструкторської діяльності. Що стосується змісту психолого-педагогічної роботи з дітьми старших груп, то під час аналізу Програми було виявлено, що художня праця

містить у собі удосконалення вмінь працювати з папером: згинати аркуш учетверо в різних напрямках; працювати за готовим викрійним матеріалом. Також передбачено закріплення вмінь створювати з паперу об'ємні фігури: ділити квадратний аркуш на кілька рівних частин, згладжувати згини, надрізати по згинах; закріплення вмінь робити іграшки, сувеніри з природного матеріалу (шишки, гілки, ягоди) та інших матеріалів (котушки, дріт у кольоровому обмотуванні, порожні коробки тощо), міцно з'єднуючи частини.

Конструктивно-модельна діяльність також включає в себе і роботу з папером. Прописано, що необхідно: продовжувати розвивати вміння дітей встановлювати зв'язок між створюваними будівлями і тим, що вони бачать у навколишньому житті; створювати різноманітні споруди та конструкції; вчити виділяти основні частини та характерні деталі конструкцій. Заохочувати самостійність, творчість, ініціативу, дружелюбність.

Програма «Українське дошкілля» основними освітніми завданнями передбачає [3]:

- розвивати пізнавальну активність дітей, прагнення пізнати традиції, звичаї українського народу;
- розширювати обсяг знань дітей про Україну, її столицю, історію, культуру, видатних людей;
- залучати дітей до української національної обрядовості, підготовки і проведення народних свят, ігор, використання народних прикмет, народної творчості; формувати уявлення про національне мистецтво, народні промисли, українську національну кухню;
- формувати стійкий інтерес до матеріалу народознавчого змісту, бажання пізнати його глибше, вчити використовувати його в повсякденному житті. Вчити запам'ятовувати вірші, прислів'я, приказки, казки, загадки, легенди;
- формувати уявлення про родинні обереги українського народу;
- прищеплювати дітям елементарні трудові навички, пов'язані з народними ремеслами;

- вчити малюків вишивати, витинати, розписувати писанки, іграшки, посуд; виготовляти різні вироби: серветки, іграшки, аплікації тощо.

Розділ «Художня праця» спрямований навчити дітей виготовляти прості вироби з паперу, картону, тканини, природного матеріалу (іграшки-саморобки, атрибута для ігор, подарунки батькам до свят тощо). Вчити поєднувати різноманітні матеріали, добирати їх за кольором і фактурою. Вдосконалювати і закріплювати прийоми згинання, склеювання, вирізування ножиця ми за викройкою.

Провідною ідеєю програми «Я у Світі» є оптимальне використання дорослими можливостей кожного віку дитини для її повноцінного розвитку. Запропоновано змістити акценти з підготовки дитини до майбутнього шкільного життя на забезпечення її змістовного сьогодення. Це положення відрізняється від ідеї форсованого, раннього навчання, штучного пришвидшення процесу дорослішання дитини, небезпечного для її здоров'я [50]. У даній програмі велика увага приділяється роботі з папером. Діти конструюють з паперу – «Подарунок на свято», «Сніжинку», «Човник», «Закладку для книги», «Карнавальний костюм», «Маску», «Національний одяг для ляльки», «Чарівну витинанку», «Ялинкові прикраси», «Книжечку для маленьких», «Ігрові атрибути» (вбрання представників різних професій, котики, скриньки, коло для метання у ціль тощо). Діти вивчають техніку аплікації, оригамі, конструювання з картону та паперу.

Таким чином, у всіх програмах приділено достатньою уваги розвитку особистості дитини з використанням техніки роботи з папером.

Упровадження технології PAPER ART з метою розвитку пізнавальної активності в роботу ЗДО здійснювалося відповідно до наступних принципів:

- Доступність – використання простих і безпечних матеріалів (папір, клей, ножиці, фарби).
- Інтерактивність – залучення дітей до активної участі через ігрові форми навчання.

- Поступовість – завдання ускладнюються від простих (складання паперу) до складних (створення об'ємних виробів).

- Різноманітність – застосування різних технік (оригамі, аплікація, квілінг, моделювання).

- Інтеграція – поєднання мистецтва PAPER ART із навчальними темами (природа, казки, професії, геометрія тощо).

Запропоновано наступну технологію впровадження методики PAPER ART з метою розвитку пізнавальної активності в роботу ЗДО, що складається етапів:

1. Підготовчий етап

- Ознайомлення з матеріалами: демонстрація різновидів паперу (кольоровий, гофрований, картон), інструментів (ножиці, лінійки, клей).

- Вправи на розвиток моторики: тренування в згинанні, різанні, скручуванні паперу.

- Мотивація: використання казкових персонажів чи сюжетів, щоб зацікавити дітей у створенні об'єктів із паперу.

2. Навчально-ігровий етап

- Вивчення базових технік:

- Оригамі – складання паперу в прості геометричні фігури чи об'єкти (кораблики, тварини).

- Аплікація – створення зображень шляхом наклеювання паперових елементів.

- Квілінг – скручування смужок паперу для створення об'ємних візерунків.

- Паперова пластика – виготовлення об'ємних об'єктів (квіти, будинки, дерева).

- Розвиток пізнавальної активності: інтеграція занять із освітніми темами, наприклад, створення поробок, пов'язаних із сезонами, геометричними формами чи природою.

3. Творчо-практичний етап

- Проектна діяльність: діти об'єднуються у групи для створення великих композицій (макет міста, казкова країна, картина з квітів тощо).

- Змагання та виставки: проведення конкурсів або організація виставок дитячих робіт для стимулювання інтересу та визнання досягнень.

4. Рефлексивний етап

Обговорення результатів: аналіз дитячих робіт: що сподобалося, що було складно, як можна вдосконалити.

Підкріплення знань: повторення вивчених технік через нові завдання або інші творчі проекти.

Таким чином, основними перевагами методики PAPER ART можна вважати: стимулює інтерес до навчання через творчість, забезпечує комплексний розвиток: фізичний, інтелектуальний і соціальний, доступна й безпечна для дітей будь-якого віку, можлива інтеграція з іншими освітніми сферами (екологія, математика, мова). Методика PAPER ART дозволяє гармонійно поєднувати навчання та розваги, сприяючи всебічному розвитку дошкільників і формуючи основи для подальшого навчання в школі.

2.2 Презентація комплексу творчих завдань з розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку

Збірка творчих завдань, спрямована на розвиток пізнавальної активності старших дошкільників, базується на використанні техніки PAPER ART — створенні різноманітних композицій за допомогою паперових серветок або рушників, що дозволяє дітям не тільки працювати з матеріалом, але й досліджувати його властивості. Ця техніка є чудовим способом розвитку дрібної моторики, зорового сприйняття, уяви та мислення. Кожне завдання в збірці має чітко визначену мету та кроки виконання, що дозволяє дітям поступово розвивати свої навички та вдосконалювати їх. Цей метод не лише стимулює творчий процес у дітей, але й сприяє розвитку дрібної моторики, уяви, спостережливості та концентрації уваги. Завдання в збірці розраховані на дітей віком 4-6 років, які вже мають розвинені базові моторні навички та здатність до творчої діяльності. Тривалість заняття 20-25 хвилин.

Усім завданням притаманні важливі педагогічні принципи: простота виконання, можливість адаптації до індивідуальних можливостей дітей та залучення їх до активного пізнання навколишнього світу. Техніка PAPER ART передбачає використання паперових джгутиків, що дозволяє дітям експериментувати з формами, текстурами, кольорами та створювати власні композиції. Це є основою для розвитку уяви і пізнавальної активності через дослідження властивостей матеріалу.

Кожне завдання побудовано на виконанні певних кроків, що дає дітям можливість не тільки створювати конкретний виріб, але й поступово вдосконалювати навички роботи з матеріалом. Завдяки цьому діти навчаються самостійно організовувати свою діяльність, а також покроково досягати результату, що розвиває їхню здатність до планування та логічного мислення. Педагог у процесі заняття виступає не лише як керівник, а й як наставник, що допомагає дитині коригувати помилки та знаходити найкращі способи виконання завдань.

До збірки увійшли різноманітні завдання, які включають аплікації, створення об'ємних фігур та декоративних елементів (Додаток А). Одне з таких завдань — створення листівки у вигляді ялинки. Для її виконання діти використовують серветки, які нарізають на смужки, а потім скручують в джгутики. Ця техніка не лише допомагає в розвитку дрібної моторики, але й сприяє розвитку уваги, оскільки діти повинні бути уважними до кожного етапу роботи, адже від цього залежить кінцевий результат. Крім того, під час виконання аплікації «Ялинка» діти розвивають свою здатність до розпізнавання форм і пропорцій, а також навички комбінування кольорів.

Інші завдання, такі як «Метелик», «Квітка», «Зима», «Квіточка», «Золота рибка», також базуються на цій техніці, але варіативність образів дозволяє дітям проявляти свою креативність і фантазію. Усі ці завдання розвивають не тільки технічні вміння, але й дають можливість дітям експериментувати з різними матеріалами та створювати унікальні роботи. Завдання «Золота рибка», наприклад, вимагає від дітей не лише вміння працювати з паперовими джгутиками, але й вміння працювати з об'ємними формами, що підвищує рівень складності та розвиває просторове мислення.

Особливістю кожного завдання є також те, що воно надає можливість працювати як індивідуально, так і в групі. Це дозволяє дітям навчатися співпраці, взаємодії та допомагати один одному, що є важливою частиною соціального розвитку дошкільника. Робота в колективі допомагає розвивати у дітей навички комунікації, вчить розуміти думки та ідеї інших, знаходити компроміси.

Завдяки запропонованій збірці творчих завдань, діти не лише створюють красиві вироби, але й розвивають свої пізнавальні здібності. Вони вчаться спостерігати, аналізувати, порівнювати, приймати рішення і вирішувати проблеми, що виникають під час роботи. Ці завдання мають важливий вплив на розвиток не тільки творчих навичок, але й на формування когнітивних умінь, здатності до самооцінки та критичного мислення.

Очікувані результати

1. Діти стануть більш зацікавленими у пізнанні навколишнього світу.
2. Розвинуть творчі та когнітивні здібності.
3. Покращать навички комунікації та співпраці.
4. Формуватимуть уважність, спостережливість і мислення.

Збірка завдань спрямована на розвиток пізнавальної активності старших дошкільників через творчість та практичну діяльність. Ці завдання поєднують художньо-естетичну діяльність із дослідженням властивостей матеріалів, формуванням дрібної моторики та стимуляцією уяви. Кожне завдання можна адаптувати до індивідуальних можливостей дітей. Обрані завдання мають цілісний вплив: розвивають творчі, когнітивні та комунікативні здібності дітей.

Збірка має широкий спектр переваг, що впливають на різні аспекти розвитку дитини. Однією з головних переваг цієї збірки є розвиток дрібної моторики. Завдання, які включають роботу з маленькими елементами, такими як скручування паперових джгутиків, нарізання смужок і їх подальше розміщення на основі, значно покращують координацію рухів і точність дій, що є важливим кроком для підготовки до письма. Це сприяє розвитку м'язів пальців і вдосконаленню контролю над рухами рук, що особливо важливо для дітей 4-6 років, у яких ще активно формується базова моторика.

Також важливою є здатність завдань стимулювати уяву та творчі здібності дітей. Під час виконання завдань, таких як створення аплікацій, діти не лише повторюють зразки, а й мають можливість проявити власну фантазію. Вони вибирають кольори, форму та розташування елементів, створюючи унікальні композиції. Така діяльність дозволяє дітям виразити себе і розвивати креативність, що є важливою частиною емоційного та творчого розвитку. Діти вчаться не лише виконувати завдання, а й самостійно вигадувати нові образи, що спонукає їх до розв'язування нестандартних завдань.

Крім того, завдання цієї збірки сприяють розвитку пізнавальних та когнітивних здібностей. Вони допомагають дітям краще усвідомлювати і

досліджувати властивості матеріалів, наприклад, як змінюється папір під впливом води або як скручування змінює його форму. Це не тільки вчить дітей уважно спостерігати за навколишнім світом, а й стимулює інтерес до вивчення нових явищ. Діти навчаються розуміти процеси, що відбуваються з матеріалами, і знаходити логічні зв'язки між діями та результатами.

Іншою важливою складовою є розвиток комунікативних навичок через групову роботу. Багато завдань вимагають співпраці дітей, що дає їм можливість взаємодіяти, обмінюватися ідеями, допомагати один одному та разом досягати спільних результатів. Така взаємодія сприяє розвитку навичок слухати, розуміти інших і працювати в команді. Це важливий аспект, оскільки вміння співпрацювати та взаємодіяти з іншими дітьми є основою для подальшого соціального розвитку.

Окрім цього, завдання цієї збірки також позитивно впливають на розвиток емоційної сфери дітей. Творча діяльність дає можливість самовиразитися через створення красивих виробів. Вони відчують естетичне задоволення від процесу створення і бачать результат своєї праці, що підвищує їхню самооцінку та задоволення від творчості.

Збірка завдань має важливий вплив на розвиток уваги та організованості у дітей. Завдяки чітким інструкціям і поетапному виконанню завдань, діти вчаться зосереджуватися на конкретних діях, слідувати покроковим інструкціям і завершувати розпочату роботу. Це не лише формує організованість, але й допомагає дітям стати більш уважними до деталей, що є важливим для їхнього подальшого навчання.

Працюючи з різними техніками PAPER ART, діти можуть реалізувати своє бажання створювати щось нове, змінювати форму зображень, а також вивчати можливості та властивості предметів. Завдяки різноманіттю паперових матеріалів, їхній легкій трансформації та здатності до змін, діти мають можливість вільно проявляти ініціативу, здійснювати творчі пошуки, що сприяє розвитку пізнавальних інтересів та формуванню самостійності.

Ці завдання можуть використовуватися під час занять, що розміщені у Додатку Б.

Починаючи аналіз, доцільно спочатку звертати увагу на те, якими способами користувалися діти під час створення іграшки, споруди. Виявити, чи розуміли вони чого навчилися на занятті, чи навчилися нового, чи застосували вдало способи роботи.

Якщо оцінюються результати колективної роботи, то потрібно враховувати не тільки якість колективної продукції, а й те, наскільки діти дотримувалися правил спільної праці, чи всі виконали те, про що домовлялися, та чи виконали саме ту частину роботи, яка була визначена кожному. При цьому необхідно заохочувати прояв поваги до роботи товаришів, прагнення допомогти, навчити того, що вміє сам, а також вдалий прояв ініціативи у вигадуванні оригінальної конструкції.

Під час аналізу зразків та оцінювання дитячих робіт необхідно вчити дітей помічати естетичні якості виробу, давати їм оцінку. Для цього педагог не тільки аналізує предмет, а й використовує різні прийоми, наприклад, запитання для залучення дітей до активної участі в цьому. Запитання мають змушувати дитину думати над тим, якою мірою виконана робота задовольняє поставленим на початку заняття завданням.

Дітей потрібно навчити усвідомлювати свої дії та товаришів, помічати переваги і недоліки у власній роботі та товаришів. Ті помилки, яких припускаються діти під час виконання завдання, не слід залишати без уваги. Потрібно постаратися розкрити причину невдач, допомогти дитині усвідомити її і порадити, як виправити. Звичайно, краще, якщо помилки виправлятимуть самі діти в процесі виконання роботи.

Таким чином, розроблена зірка творчих завдань допоможе більш ефективно розвивати пізнавальну активність саме у дітей старшого дошкільного віку.

Отже, завдання, включені в цю збірку, мають великий вплив на розвиток пізнавальної активності дітей. Вони не тільки розвивають моторні та

когнітивні навички, а й стимулюють емоційний та творчий розвиток. Під час виконання кожного завдання діти навчаються самостійно планувати свою діяльність, працювати з матеріалом, а також співпрацювати з іншими дітьми. Це дозволяє їм розвивати соціальні навички, вміння співпрацювати та допомагати один одному. Техніка PAPER ART стає не лише методом творчого вираження, але й важливим інструментом для розвитку пізнавальних здібностей у старших дошкільників.

Висновки до розділу 2

Одним із ефективних методів розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку являється техніка PAPER ART, що є менш трудомістка, ніж аплікація, і більше нагадує скульптуру на площині, де форма створюється за рахунок об'єму, тому картини, моделі, макети мають вигляд як витвір мистецтва. У них відчувається простір, образ, стиль, витонченість, композиція. В основі технології конструювання з паперу лежать прийоми його обробки та способи з'єднання. Для опанування цих навичок використовуються два шляхи: виконуючи спеціальні вправи або художньо-творчі завдання.

Збірка творчих завдань розрахована на дітей 4-6 років. Тривалість заняття 20-25 хвилин. Очікувані результати: діти стануть більш зацікавленими у пізнанні навколишнього світу, розвинуть творчі та когнітивні здібності, покращать навички комунікації та співпраці, формуватимуть уважність, спостережливість і мислення.

ВИСНОВКИ

У ході наукового пошуку було встановлено:

1. Розкрито поняття пізнавальної активності в психолого-педагогічній літературі. Визначено, що пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку – це особистісне утворення, діяльнісний стан, який виражає інтелектуально-емоційний відгук дитини на процес пізнання. Конкретизація сутності пізнавальної активності як складного особистісного утворення, що довічно розвивається і зумовлює якісні характеристики пізнавальної діяльності старшого дошкільника, розкриття структури пізнавальної активності старших дошкільників (когнітивний, емоційно-вольовий та емоційний компонент).

2. Обґрунтовано особливості розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників. Розвиток пізнавальної активності у старших дошкільників базується на стимулюванні їхньої зацікавленості до нових знань, створених умов для самостійного пошуку відповідей і вирішення проблемних ситуацій. Особливостями цього процесу є інтеграція різних видів діяльності (ігрової, навчальної, творчої), акцент на формуванні досвіду, здатності до аналізу та узагальнення, а також створення атмосфери підтримки й заохочення самостійних відкритих осіб. Розвиток пізнавальної активності сприяє формуванню у дошкільників не лише знань і навичок, а й важливих особистісних якостей, таких як ініціативність, наполегливість та впевненість у своїх силах.

3. Розкрито, що творчі завдання виконують ключову роль у розвитку пізнавальної активності старших дошкільників, після чого вони заохочують дітей до пошуку нестандартних рішень, сприяють розвитку уяви, логічного мислення і творчості. Виконуючи таке завдання, діти вчаться висувати гіпотези, аналізувати й синтезувати інформацію, будувати причинно-наслідкові зв'язки. Завдяки цьому у них формується здатність до самостійного мислення та прийняття рішень. Творчі завдання також досить ефективно інтегруються в освітній процес.

4. PAPER ART, як один із видів образотворчої діяльності, знайшла у нас широке застосування не тільки в безперервній освітній діяльності, а й у вільний час, тобто в освітній діяльності режимних моментів і в процесі самостійної художньої творчості дітей. Під час організації такої роботи прагнуть до того, щоб кожна дитина мала можливість задовольнити свою схильність до улюбленого виду діяльності, випробувати різні прийоми та способи зображення предметного світу. Інтерес до творчої роботи, що зароджується у дітей на заняттях з роботи з папером, у самостійній діяльності отримує свій подальший різнобічний розвиток і поглиблення. Самостійна діяльність спрямована на розвиток уміння вільно і творчо застосовувати та вдосконалювати набуті знання, уміння, навички, художній досвід. Існують найрізноманітніші види роботи з папером: оригамі, торцювання, квілінг, робота з гофрованим папером і багато інших.

Обґрунтовано, що починаючи аналіз, доцільно спочатку звертати увагу на те, якими способами користувалися діти під час створення іграшки, споруди. Під час аналізу зразків та оцінювання дитячих робіт необхідно вчити дітей помічати естетичні якості виробу, давати їм оцінку. З'ясовано, що дітей потрібно навчити усвідомлювати свої дії і дії товаришів, помічати переваги і недоліки у власній роботі і роботі товаришів. Ті помилки, яких припускаються діти під час виконання завдання, не слід залишати без уваги.

Збірка творчих завдань розрахована на дітей 6-7 років. Тривалість заняття 20-25 хвилин.

У роботі представлено комплекс творчих завдань з розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку. При розробці збірки творчих завдань враховувалися вікові особливості дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А. Богуш. Київ, 2021. 30 с.
2. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. С. 53–59.
3. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низковської, 2017. 256 с.
4. Брежнева О. І. Формування пізнавальної активності. *Дошкільне виховання*. 2015. №2. С. 12-14.
5. Гарькавець О. М. Особливості розвитку пізнавальної сфери дошкільника під впливом інноваційних педагогічних технологій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2021. № 45. С. 39–43.
6. Гарькавець С. О. Соціально-нормативна активність індивіда та її психологічні референти : монографія. Харків : «Друкарня Мадрид» 2020. 156 с.
7. Гомоляко Д. О. Умови оптимізації пізнавальної активності дітей 6 (7) років засобами пошуково-дослідницької діяльності. Ніжин, 2019. 103 с.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
9. Гурілева А. В. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами народнопісенного фольклору. *Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського*. 2019. № 4. С. 79–85.
10. Даниленко Н. Розвиток пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку. *Управління школою*. 2016. № 22. С. 15–16.
11. Дейкіна А. Ю. Медіаосвіта і розвиток пізнавального інтересу дошкільника. Київ: 2017. 623 с.

12. Довгаль О. Г. Розвиток пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку в різних видах діяльності. Київ : Інститут проблем виховання АПН України, 2019. С. 58-64
13. Дорожко І., Малихіна О. Прийоми з активізації пізнавальної активності старшокласників у груповій роботі. *Новий Колегіум*. 2020. № 1. С. 60– 64.
14. Єпік Л. І. Формування пізнавальної активності учнів засобами дидактичної гри. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2015. № 51. С. 22–25.
15. Жейнова С. С., Курносова К. В. Проблема розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48. С. 100–106.
16. Журавльова Л., Іпкаєва К. Формування творчих здібностей старших дошкільників засобами інтеграції різних видів художньої-творчої діяльності. *Молодь і ринок*. 2019. №1 (168). С. 17–22.
17. Калініна Л. А. Формування творчої особистості дитини дошкільного віку засобами театральної-сценічної діяльності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 1 (45). С. 46–49.
18. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
19. Коберник Г., Коберник О., Волошина Г. Стимулювання навчально-пізнавальної активності молодших школярів в умовах парної та групової форм роботи на уроці. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2020. № 2. С. 59– 66.
20. Коберник О. Життєва активність учнів сільської школи: зміст, складники та індикатори. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 4. С. 51–60.
21. Козубовська І. В., Повідайчик О. С. Короткий тлумачний словник психолого-педагогічних термінів (для аспірантів і магістрів). Навчально-методичне видання. Ужгород, 2021. 41 с.

22. Коновальчук І. І., Наумович А. Л. Педагогічний потенціал ігрової діяльності в розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку. *Впровадження сучасних технологій в процесі забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти* : збірник наукових праць. Хмельницький : ХГПА, 2021. 291 с.
23. Курик М. Формування пізнавальної активності школярів через сюжетно-рольові та дидактичні ігри. *Гірська школа Українських Карпат*. 2016. №14. С. 240–242.
24. Курлянд З. Н. Формування творчої педагогічної позиції майбутніх учителів у процесі професійної підготовки. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 19, т. 2. С. 17–22.
25. Ладивір С. О. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості. *Дошкільне виховання*. 2016. № 11. С. 3–6.
26. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. *Дошкільна освіта*. 2019. № 3. С.25–39.
27. Литвиненко І. С. Формування пізнавальної активності як засіб розвитку індивідуальності дошкільників. Миколаїв, 2022. 191 с.
28. Літченко О. Д. Розвиток пізнавальної активності в ознайомленні дошкільників з навколишнім світом. *Педагогічні науки та освіта*. 2012. № 10. С. 110–117.
29. Лякішева А. Розвиток пізнавальних інтересів старших дошкільників як наукова проблема. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 4(11). С.33–38.
30. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня. докт. пед. наук: спец. 13.00.08. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 41 с.
31. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності дитини. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 28.

32. Новосельська Н. Т. Діагностика рівня розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 44. Т.2. С. 24–28.
33. Остапенко Л. В., Нарожна Н. І. Педагогічна діяльність і педагогічна творчість. *Імідж сучасного педагога*. 2023. №4(211). С. 133–140.
34. Пісоцька Т. М. Розвиток пізнавальних процесів у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами арт-терапії. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. 81 с.
35. Пшенична Р. Особливості розвитку пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. Херсон : ХДУ, 2022. Вип. 22. С. 226–229.
36. Радченя І. В. Формування життєтворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2020. 288 с.
37. Садова Т. А., Рудакова А. О. Формування пізнавальної активності дошкільників як психолого-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 49–52
38. Складанівський О. Л., Шевчук О. В. Засоби розвитку пізнавальної активності як чинника становлення експериментаторської компетенції шляхом виконання практичних завдань частково пошукового типу. *Молодий вчений*. 2018. № 6(1). С. 164–167.
39. Скоморовська І. Розвиток творчості дошкільників у різних видах образотворчої діяльності. *Гірська школа українських Карпат*. 2019. № 21. С. 103- 107.
40. Собко С. Формування особистісної активності майбутніх учителів фізичного виховання у поза аудиторній діяльності: дис...канд. пед. наук: 13.00.07. Кіровоград, 2006. 255 с
41. Стадник Г. Розвиток пізнавальної активності дошкільників в сім'ї : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2015. 124 с.
42. Стежинки у Всесвіт: комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2020. 244 с.

43. Стельмах Н. В. Педагогічна творчість як фактор самореалізації особистості педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 3. С. 346–355.
44. Суржанська В. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2004. 19 с.
45. Сучасний психолого-педагогічний словник / ред. Я. М. Домбровська. Київ. 2016. 473 с.
46. Терещенко О. П. Пізнавальна діяльність як чинник виховання творчої особистості. Розвиток особистості старшого дошкільника в творчій діяльності. Київ, 2016. С. 7–22.
47. Толмачова І., Люта Ю. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку пізнавальної активності молодших школярів у процесі адаптаційно-ігрового циклу. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 30(1). С. 152–156.
48. Хоменко О. М. Суть і структура пізнавальної активності школярів. XV Менделєєвські читання: Збірник наукових праць Всеукраїнської науковопрактичної конференції, (Полтава, 2 березня 2022 р.) / М-во освіти і науки України, Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка [та ін.]. Полтава : Редакційно-видавничий відділ ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2022. С. 132–134.
49. Щербина О. Я. Розвиток пізнавального інтересу старших дошкільників засобом пізнавальної книги математичного змісту. Укладання пізнавальної книги математичного змісту. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 72 с.
50. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.